

Azərbaycan özünün zəngin enerji ehtiyatlarından səmərəli istifadə etməklə beynəlxalq miqyasda enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsində mühüm rol oynayan başlıca aktorlardan biridir. "Əsrin müqaviləsi"ndən sonra qarşıda ən böyük hədəf istehsal olunan neft məhsullarının dünya bazarına çatdırılması və bu istiqamətdə ixrac boru kəmərlərinin çəkilməsi dururdu. Azərbaycan Prezidentinin reallıqları nəzərə almaqla gələcəyə hesablanmış müstəqil siyasəti nəticəsində bu taleyüklü məsələlər öz uğurlu həllini tapdı. Azərbaycan istər yaxın, istərsə də bir sıra Avropa ölkələrinin neft-qaz təchizatçısına, enerji təhlükəsizliyinin mərkəzinə çevrilib.

Dünya siyasətinin aktual məsələlərindən biri enerji təhlükəsizliyi. Enerji qaynaqlarının əhəmiyyəti artır və sürətlə böyüyən dünya iqtisadiyyatı buna əvvəlkindən daha çox ehtiyac duyur. Artıq strateji enerji mənbələri global geosiyasi vəziyyətə təsir edən amillərdən birinə çevrilib. Bunun təbii bir nəticəsi olaraq zəngin enerji qaynaqlarına sahib olan ölkələr iqtisadiyyat və geosiyasi baxımdan əsas mövqedə dayanırlar. Geosiyasi ədəbiyyatda enerji təhlükəsizliyi milli təhlükəsizliyin mühüm tərkib hissələrindən biri kimi qiymətləndirilir.

Hazırda Azərbaycan beynəlxalq bazarlarda neft, təbii qaz, neft məhsulları, neft-kimya məhsulları, elektrik enerjisi ixracatçısıdır. Ölkəmizin neft və qazına hələ uzun illər ərzində beynəlxalq bazarda tələbat olacaq. Bu məqsədlə çoxsaylı neft və qaz kəmərləri sistemi istismara verilib, indi neft və qaz müxtəlif istiqamətlərə ixrac edilir. Geosiyasi dəyişikliklər nəticəsində Azərbaycan qazına Avropada heç vaxt olmadığı qədər daha çox ehtiyac var. Əsas daşıma infrastrukturunu, Xəzər dənizindəki yataqlardan Avropaya qədər uzanan 3500 kilometrlik qaz boru kəməri vaxtında istismara verilib. Azərbaycan müstəqillik illərində öz enerji təhlükəsizliyinə böyük sərmayə yatıraraq, Bakı-Tbilisi-Ceyhan, Bakı-Tbilisi-Ərzurum, Bakı-Tbilisi-Qars, Cənubi Qafqaz Boru Kəməri, TANAP və TAP qaz boru kəmərlərindən

ibarət "Cənub qaz dəhlizi" layihələri həyata vəsiqə alıb, ilkin mərhələdə regional əməkdaşlığa xidmət edən layihələr hazırda global enerji layihələrinə çevrilib. "Cənub qaz dəhlizi"nin reallaşması "Şahdəniz" qaz-kondensat yatağında hasilatı artırmağa, eyni zamanda digər yataqlarda da hasilata başlanılmasına imkanlar yaradacaq ki, bu öz növbəsində enerji təhlükəsizliyinə mühüm töhfələr verəcəkdir.

Ölkəmiz Avropanı təkcə neftlə deyil, həm də qazla təmin edir. Xəzərin mavi yanacağı bir sıra Avropa ölkələri üçün satılmağa başlayıb. Regionun artan tələbatına cavab olaraq, tərəflər 2027-ci ilə qədər Avropaya qaz tədarükünü ildə 20 milyard kubmetrə çatdırmaq barədə razılığa gəliblər. Müvafiq memorandum 2022-ci ilin yayında Prezident İlham Əliyev və Avropa Komissiyasının sədri Ursula Fon der Lyayen tərəfindən imzalanıb. Ölkədə təsdiqlənmiş təbii qaz ehtiyatları 2,6 trilyon kubmetr, proqnozlaşdırılan ehtiyatlar isə 3 trilyon kubmetrə yaxındır. Azərbaycandan Avropaya təbii qazın əsas mənbəyi nəhəng "Şahdəniz" yatağıdır, lakin gələcəkdə "Babək", "Ümid", "Qarabağ", "Abşeron" kimi digər yataqların da cəlb edilməsi planlaşdırılır. "Abşeron"dan ilk qaz və kondensat 2023-cü ilin iyulunda alınıb və "Azəri-Çıraq-Dərinisulu Günəşi" yatağının işlənməsi layihəsi çərçivəsində bu il qaz hasilatına başlanılması nəzərdə tutulub.

Azərbaycan qazını Gürcüstan, Türkiyə, Yunanıstan, Bolqarıstan, Rumıniya, Macarıstan, Serbiya və İtaliya, İtaliya vasitəsilə isə Almaniya, Böyük Britaniya, Fransa və İsveçrədən bir neçə iri enerji şirkətləri alır. Albaniya, Bosniya və Herseqovina, Monteneqro, Xorvatiya, Slovakiya və Şimali Makedoniya ölkələri də qaz almaqda maraqlıdır. Bundan əlavə, Rumıniya Azərbaycandan mayeləşdirilmiş təbii qaz (LNG) almaq istəyir. 2023-cü ilin mühüm enerji hadisələrindən biri də Bolqarıstan, Rumıniya, Macarıstan və Slovakiyanın ötürücü sistem operatorları və SOCAR arasında əməkdaşlığın təşviqinə dair Anlaşma Memorandumunun imzalanmasıdır. Belə ki, Bolqarıstan "Bulgartransgaz", Rumıniyanın "Transgaz", Macarıstanın FGSZ, Slovakiyanın "Eustream" və SOCAR arasında əməkdaşlığın təşviqinə dair razılığa gəlinib. Memorandum Azərbaycanın özünün yaşıl gündəliyi ilə istilik effekti yaradan qaz emissiyasını beynəlxalq normalara uyğun səviyyədə saxlanılması istiqamətində global səylərə də mühüm töhfələr verir. Mütəxəssislərin qənaətinə görə, yaşıl gündəlik yalnız dövlətlərin vədlərindən və götürdüyü iddialı öhdəliklərindən ibarət deyil, həm də ciddi səy tələb edir. COP29-a ev sahibliyi etmiş ölkə kimi "yaşıl enerji"yə keçid prosesində öndə gedən dövlətlərdən olmaq Azərbaycanın üzərinə düşən öhdəlikdir. Lakin ötən dövrün təcrübəsinə nəzər salsaq, Azərbaycan özünün inkişaf strategiyasında hələ çox-çox əvvəldən, 2004-cü ildən etibarən global iqlim dəyişmələrinin

istifadə olunur. Bu enerji mənbələri bəzi ümumi xüsusiyyətlərinə görə qruplaşdırılır. Enerji mənbələrini bir-birindən fərqləndirən əsas xüsusiyyət onların bərpa olunan və olunmayan təbəqələridir. Bərpa olunmayan enerji mənbələri ənənəvi enerji kimi də tanınır. Ənənəvi enerji mənbələri istifadəsinə görə, adından da göründüyü kimi, daha keçmiş zamanlardan istifadə olunur və hələ də dünya bazarlarında liderliyini qoruyub saxlayır. Onların ən çox istifadə olunan növləri ənənəvi (qalıq) - neft, qaz, daş kömür yanacaqlarıdır.

Qazıntı yanacağı ilə zəngin olmasına baxmayaraq, Azərbaycanın ənənəvi enerji sənayesinin özünün beynəlxalq öhdəliklərinə sadiq qalmaq, tədricən bərpa olunan enerjiyə transformasiyasında əldə etdiyi uğurlar qətiyyətli fəaliyyətin real nəticəsidir. Təbii ki, bu amil yeni baxış rakursuna malik global sərmayədarlar üçün özlüyündə ən azı Azərbaycanın bərpa olunan enerji mənbələri sayılan əlverişli iqlim resursları qədər cəlbedicidir.

Ümumi investisiya dəyəri 500 milyon dollardan çox olan 240 MVt gücündə "Xızı-Abşeron" külək və 230 MVt gücündə "Qarabağ" günəş elektrik stansiyalarının inşasına başlanılıb. Azərbaycan Prezidentinin ifadə etdiyi kimi, bu, yalnız başlanğıcdır, çünki biz orta perspektivdə 10 qiqavata və 2030-cu ilədək 5 qiqavata qədər gücü əhatə edən bütün müqavilələri və anlaşma memorandumlarını icra etməyi planlaşdırırıq. Bakı Enerji Həftəsi və bu çərçivədə 29-cu Beynəlxalq Xəzər Neft və Qaz - "Caspian Oil&Gas" və 12-ci Xəzər Beynəlxalq Energetika və Yaşıl Enerji - "Caspian Power" sərgilərinin açılışı böhtövlükdə regionun enerji istehsalı və enerji təhlükəsizliyi tarixində yeni era deməkdir.

Ekoloji problemlər və ekosistemə antropogen təzyiqin təhdidedici şəkildə artması dünya ölkələrini, o cümlədən də Azərbaycanı idarəetmənin ənənəvi əsaslarını yenidən düşünməyə və ekoloji yönümlü iqtisadiyyata keçidə başlamağa məcbur edir. Bu tip iqtisadiyyat "yaşıl iqtisadiyyat" adlanır. Son illər Azərbaycanın da bu istiqamətdə fəaliyyəti təqdir olunur. Hökumət ölkənin tezliklə "yaşıl enerji"nin ixracatçısına çevriləcəyini bildirir. Ümumiyyətlə, "yaşıl artım" ölkənin strateji inkişaf sənədlərində də əsas hədəflər arasındadır. "Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər" adlanan sənəddə 2030-cu ilədək Azərbaycanın müəyyənləşdirdiyi beş milli öncəlikdən biri "təmiz ətraf mühit və yaşıl artım" ölkəsi olmaqdır. BMT-nin 2030-cu il Dayanıqlı İnkişaf Gündəliyi ilə bağlı və Paris Sazişinə əsasən də "yaşıl iqtisadiyyat"la bağlı öhdəliklər var.

Milli enerji şəbəkəsinin gücləndirilməsi zamanın tələbidir. Bu məqsədlə müvafiq Dövlət Proqramı icra olunur və lazımi maliyyə resursları da ayrılıb. Azərbaycanın bərpa olunan enerji gündəliyi təkcə günəş və ya külək elektrik stansiyaları ilə məhdudlaşmır. Hazırda işğaldan azad edilmiş Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun ərazilərində hidroenerji potensialı fəal şəkildə inkişaf etdirilir. Artıq 170 meqavat gücündə olan hidroelektrik stansiyalar istismara verilib və bu ilin sonuna kimi bu, 270 meqavata çatacaq. İki-üç ildən sonra hidroelektrik stansiyaların gücü 500 meqavat olacaq. Bu da "yaşıl enerji"yə keçid prosesinə mühüm bir töhfə olacaqdır.

Dövlətimizin enerji siyasəti regionda təhlükəsizliyin möhkəmlənməsində strateji faktor kimi çıxış edir. Qarşılıqlı investisiya qoyuluşunun artması, yeni əməkdaşlıq platformalarının gündəmə gətirilməsi, enerji resurslarının, karbohidrogen ehtiyatlarının əlverişli və təhlükəsiz marşrutlarla daşınması regional miqyasda hazırkı əməkdaşlığın səmərəli nəticələridir. Regionda bu günə qədər həyata keçirilən və əməkdaşlığa təkan verən layihələrdə Azərbaycanın siyasi iradəsi və qətiyyəti öz sözünü deyib. Digər tərəfdən, Azərbaycan enerji ehtiyatlarının ixracında çoxvarianlı nəqliətmə sistemində - diversifikasiya edilmis təchizata üstünlük verir və dünyanın aparıcı dövlətləri tərəfindən etibarlı strateji tərəfdaş kimi qiymətləndirilir. Müstəqil enerji siyasəti ölkəmizin beynəlxalq arenadakı mövqeyini, həmçinin regionun və regionətrafı coğrafiyanın geostateji təhlükəsizliyini daha da gücləndirir. Eyni zamanda Azərbaycanın səmərəli enerji siyasəti yeni əməkdaşlıq platformaları müəyyənləşdirir.

Mustafa KAMAL,
"Respublika".